

Még

Riasztóan meleg október van mögöttünk: nem tudni, az őszi hömpölygés az összeomlást vagy valamiféle kényszerű rendeződést, elcsendesülést hoz-e. Az amerikai elnökválasztási kampány utolsó napjai, a napról napra erősebben tomboló vírusjárvány, a Színház- és Filmművészeti Egyetem kitartó tiltakozássorozata, a romániai önkormányzati és parlamenti választások zakatoló vitái adják a ritmust. Bármelyik pillanatban beköszönhet a katasztrófa, bármelyik pillanat megoldást hozhat a megoldhatatlannak tűnő problémákra.

Mitől függ, hogy kilábalás jön, vagy összeomlás?

Az eseményeket követve, a jelenségek körüli vitákat figyelve tűnik fel: milyen sokat kopott az emberek értelmezőkészsége. Sok minden hozzájárul ehhez: a töméntelen mennyiségű ellentmondó, megtévesztő információ, a felfokozott, kezelhetetlenné vált indulatok, az információs társadalom paradox jelensége: a gyors társadalmi felejtés. Ahhoz, hogy a mindennapjainkat alapvetően meghatározó eseményeket érteni és helyzetünknek megfelelően irányítani tudjunk, szükség lenne differenciálóképességre. Ahhoz, hogy társadalmi viták alakuljanak ki, hogy vissza lehessen térni a szimbolista, illetve gesztuspolitika ingoványos talajáról az érvalapú, konszenzusorientált diszkurzivitás felé, fogalmakra lenne szükség. Fogalomalkotásra, a korábbi (részben elfelejtett, részben eltorzult) fogalmi készletek felfrissítésére. Utoljára ez az igény az autokrata rezsimek definíciós kísérleteikor éledezett, de vagy a fogalmak elégtelensége, vagy a gyorsan változó politikai viszonyok, vagy a kellő mélységben át nem látott társadalmi folyamatok miatt ezek a kísérletek rendre kudarcot vallottak.

Az amerikai választások és az Amerikában zajló „szoft polgárháború” egyetlen, differenciáltnak nem nevezhető kontextusban jelenik meg a kelet-közép-európai vitákban: megy vagy marad Trump? Hogy miért váltak az amerikai politika legfontosabb tényezőivé a pártpolitikán túli vagy épp azokkal szemben szervezett társadalmi mozgalmak (legyen szó akár baloldali, szélsőbaloldali, akár szélsőjobbaldali mozgalmakról), kérdésként sem vetődik fel. Mondhatni, azért nem, mert túlságosan új és friss jelenségről van szó, de hát ez sem igaz. Az ezredforduló óta szerveződő forradalmak, az autokrata rezsimekkel szembeni ellenállási mozgalmak mind hasonló módon jöttek létre, működtek – két évtized lett volna arra, hogy érdemben érteni és követni tudjuk ezeket. Ráadásul az évtizedek óta meglévő intézményeket, jelenségeket sem követik azok a generációk, amelyeknek az élete ezek árnyékában telt el. A világválság idején a legkevesebb szó az Egészségügyi Világszervezet helyzetéről esik, és arról, hogy az Amerikai Egyesült Államok kilépett a szervezetből. Miközben mindenki a koronavírussal szembeni hatékonyabb globális fellépést sürgeti, aközben a globális cselekvésre – elvileg, formálisan – alkalmas szervezet szétesése-szétverése folyik. Nem

mellesleg még nincs is vakcina, de már hétről hétre, hónapról hónapra erősödik az „oltási nacionalizmus”: a verseny, hogy kinek jut, illetve hogy kinek jut előbb, vagy kinek nem jut egyáltalán vakcina.

Ma még él az a naiv illúzió, hogy a járványt akkor lehet eredményesen megfékezni, ha lesz hozzá (kellő mennyiségű) oltóanyag. Pedig várhatóan az oltóanyaghoz való hozzáférés tovább élezi a nemzetállamok közötti konfliktusokat és a globális társadalmi különbségeket. Ha nem sikerül mind ezen változtatni, a járvány a szervezeti és szervezési hibák, elégtelenségek, bűnök miatt hosszú ideig velünk marad. Az is meglehet, hogy valamiféle hirtelen fordulat történik, a WHO régóta esedékes, reménytelennek tűnő reformja mégis elindul, az Egyesült Államok újra szerepet vállal a szervezetben, a cselekvőképes tagállamok is felelősségteljesebb szerepet vállalnak, és elkezdődik valamiféle előzmény nélküli globális kooperáció.

Alig egy éve a klímaválság elleni harc volt az uralkodó téma, ezt is mintha elnyomta volna a járvány vagy az információk sztrádák állandó, felfüggeszthetetlen, mindent elsöprő zaja. Vagy csak alábbhagyott a klímavitát hónapokon át szinten tartó lobbis, az aktivizmus: nagyjából ennyin múlik ma, mire figyel vagy mit mellőz a világ. Pedig az amerikai elnökválasztási kampány, a Trump–Biden-viták egyik sarkalatos pontja volt (lehetett volna) ez a problémacsomag is. Már amennyiben egyáltalán elkezdődött a vita a két elnökjelölt között. Az idén – médiatörténet ez is – mindent fölülírt az agresszív demagógia. Trump továbbra is a saját politikai „törzséhez” beszélt, annak indulatait korbácsolta, törzsi háborúját vívta, és ezzel szemben Bidennek vajmi kevés eszköze, ereje volt. Nem a klímapolitika kérdéseire összpontosítottak a vita szervezői, hanem arra: rá lehet-e bírni az Amerikai Egyesült Államok elnökét, hogy ne vágjon közbe, ne fojtsa bele a szót kihívójába.

Míg világhatalmi szinten mindent vitt a neoprimitivizmus, addig mozgalmi szinten mégiscsak érlelődött az ellenállás. Ha a klímalobbis az idén nem is volt olyan hangos, mint tavaly, Amerikában a civiljogi mozgalmak néhány tartalmi szempontból fontos kérdést mégiscsak be tudtak csempészni a köztudatba. Ma már – túl a politikai propagandán – konszenzus övezi, hogy intézményes rasszizmus van, és azzal szemben intézményesen kell fellépni. Ez nem „fekete ügy”, ez ma már nem kisebbségi belügy, hanem a legszélesebb társadalom ügye. Hogy ki milyen megoldásokat, reformokat látna jónak – ez már függ a politikai hovatartozástól. De a jelenleg eszköztelen, tehetetlen vagy épp ellenérdekelt politikával szemben érik a társadalmi változtatás igénye.

„Kicsiben” Budapesten a SZFE körül szerveződő mozgalom alakítja hasonlóan a köztudatot és a közösségi konszenzust. Az egyetemi autonómia védelmében indított tiltakozássorozat elvileg egy viszonylag szűk réteget – a magyarországi színházi és filmes képzésben részt vevőket érinti. Gyakorlatilag azonban felvet egy sor általános kérdést: a közoktatás, a közegészségügy és általában véve a közszféra jelenét, jövőjét. Mióta a magyar autokrata rezsim kiépült, több hasonló tiltakozás is indult. Az internetadó elleni tüntetés volt az első emlékeztető, tömegeket megmozdító akció. De volt sztrájk a közmédia államosítása ellen, a CEU, az MTA védelmében is. Bizonyos perspektívából mindegyik kudarcos volt, hiszen érdemi, rendszert alakító, rendszert

váltó eredménnyel nem járt. Bizonyos értelemben azonban összekapcsolódtak ezek a kísérletek, megkezdődött az ellenzéki tanulási folyamat. Az SZFE-n történtek bizonyítják, van közép- (hosszú?) távú érdekérvényesítési stratégia. Egy-egy szakág, társadalmi csoport belső ügyében pedig tömegek ismerik fel az általános problémákat, és tömegeket lehet mozgósítani. Alakul a konszenzus a rezsimmel szemben – csakúgy, mint az amerikai jogvédő mozgalmak esetében. Hogy mennyire látjuk át ezeknek a szerveződéseknek a múltját, jelenét, jövőjét? 2020 forró októberében ezt nehéz volna megmondani. Karnyújtásnyira van a kifulladás, csakúgy, mint az áttörés.

Romániából követve mindezeket, egyaránt éri meglepetés az embert, és egyszerre lehet *déjà vu* érzése. Váratlan, hogy az SZFE ügye, a budapesti megmozdulások, akciók átírták az erdélyi magyar társadalom előítéleteit. Olyanok is megértették a tiltakozó akció szándékait, céljait, akik egyébként minden magyarországi ellenzéki kezdeményezést elutasítanak. Sikerült „átbeszélni” a kerítésen. A romániai szakma és társadalom ingerküszöbét is elérte a budapesti tiltakozás. Nem csak azért, mert a romániai színésztársadalom – hasonlóan a nemzetközi támogatókhoz – aktívan mozgósított, és szolidáris volt. Hanem azért, mert az elmúlt évek civil aktivistái, romániai reformokért dolgozó mozgalmárijai magukra ismertek. Fáziskülönbségekkel, de hasonló helyzetben van a két ország: ritka pillanata ez a térség történetének. Különösen ritka, hogy a hasonlóságoknak tudatában vannak az emberek.

Mindemellett a romániai tömegmozgalmaknak is van egy sajátos sikertörténetük. Az elmúlt években Romániában kormányt már buktattak, de választást még nem nyertek tüntetéseken. Kelet-Közép-Európában itt voltak a legszervezettebbek az ügynevezett közösségi hálós, hashtagforradalmak. Csakhogy itt váratlanul nem a társadalmi konszenzus elérése vált elsődlegessé, hanem a tömegmozgalmak intézményesítése, institulizálása és instrumentalizálása. A demonstrációk szervezése és az új pártok szervezése párhuzamosan zajlott. Mire a tüntetők elfáradtak, átvették helyüket az új generációs pártpolitikusok. Ritka politikai pragmatizmust látunk mindezek mögött, vagy cinizmust: annak felismerését, hogy nem elég az embereket mozgósítani, ki is kell használni a mozgósítás erejét, és azt valamilyen módon csatornázni kell a politikai döntéshozásba? A tegnap tüntetői ma, néhány héttel az önkormányzati választás után, a legfontosabb önkormányzatokat vezetik. Még nem tudni, hogy a tömegek kitartanak-e mögöttük, hogy a frissen születő pártoknak lesz-e elegendő tömegbázisuk. És legfőképpen nem tudni, hogy a máig hiányzó társadalmi konszenzus nélkül mire lesz elég ez a reform, mi annak a valódi tartalma? Politikai cél-e a konszenzus hiánya, megkerülése, vagy járulékos kár egy elsietett reformfolyamat részeként?

Gyors vagy lassú, hosszú, alapos változásra van-e szükség? Ez a kavargó ősz újra és újra felmerülő kérdése, akár az amerikai választási kampány, akár az egyetemi autonómiáért tüntető pesti egyetemisták, akár az önkormányzati választáson győztes romániai új generációs politikusok felől követjük az eseményeket.

„Nincs már időnk” – mondják sokan, akik Trump bukásáért izgatnak. „Volt már ilyen” – ismétlik reménytelenül azok, akik a SZFE tüntetéseit

követik, s akik alig hiszik, hogy a hosszú távú ellenállás célt érhet. „Ki kell használni a pillanatot” – érvelnek a romániai reformok hívei, de nem tudják, mit hozhat a következő pillanat.

A válaszok kétségbeesettek, elsietettek, pontatlanok. A pillanatok nem állnak össze történelmi kontextussá, dimenzióvá. Az érzetek, indulatok mellől hiányoznak a pontos fogalmak. Még.

Hargitai Miklós

Partra vetve

Huszonkét éve élek a Velencei-tónál. Egy fél élet – egyelőre még a kisebbik fele, de ez gyorsan változik. Mindenesetre azóta az 1998-as augusztus óta, amikor ideköltöztünk (gyerek- és felnőttkori barátomhoz jöttünk látogatóba augusztus 20-án, de szó szerint belebotlottunk egy házikóba, ami annyira olcsó volt, hogy nem lehetett nem megvenni), másképpen telik: talán tempósabban, de mindenképpen változatosabban. Tóparton élni valakinek, aki a gyerekkorát Budapest legszárazabb külső kerületében, természetes vizektől távol töltötte (még hozzá szenvedélyes horgászként), elvileg maga a paradicsom.

Még úgy is, hogy az egyre sokasodó munkáim miatt az első három-négy esztendőzt leszámítva alig háborgattam a halakat. Három-négy év alatt valamennyire már ki lehet ismerni egy tavat, legalábbis horgászati értelemben, huszonkét év alatt pedig más szempontokból is. Én is kiismertem, legalább annyira, hogy a titokzatosságát elveszítse, meg a horgászathoz való viszony is változik az évek múlásával. A tóhoz fűződő viszony is: egyre csak mélyül (mármint a viszony, a szeretet, a szerelem – a tó sajnos nem, de erről majd később). Valahogy élővé válik a víz. Amikor az ember odalakik a partjára, akkor olyasmi, mint egy hegy vagy egy síkság: itt volt, itt van, itt is lesz; tereptárgy, semmi több. Aztán az egyik nyár, vagy az ősz, vagy az egész év egy kissé csapadékszegényebb lesz a korábbiaknál, és a tó fogyatkozni kezd, te pedig megérted, vagy legalábbis elkezdted érteni az olyan ökológiai fogalmakat, mint az eutrofizáció, a szukcesszió, a degradáció (sorrendben: tápanyag-feldúsulás, feltöltődés, leromlás). Igen, a biológiaórán mindannyian tanultunk róla, de az mégiscsak más, amikor a szemed előtt játszódik le felgyorsítva.

A Velencei-tónak nincs medre, és ebben semmi túlzás nincs: ha hirtelen kiszáradna, ami megesett párszor az elmúlt százötven évben, legfeljebb a partvédő kövezés sejtetné, hogy itt valaha tó hullámozott, de amúgy olyan lenne az egész, mint egy itt-ott még mocsaras lapály. Az egykori mederfenék eleinte porzana, de aztán a port elfújná a szél, a helyét gyorsan benőné a fű; a hajók az oldalukra dőlve rozsdásodnának, az emberek turistajelzést festenek az Agárd–Pákozd gyalogút mellé, a köveket pedig gyorsan széthordanák.

Hogy mást ne mondjak, az idei őszre tavalyhoz képest csaknem fél méterrel csökkent a vízszint, ami Budapestről figyelve, lehet, nem is tűnik olyan soknak, de egy másfél méter átlagos vízmélységű tó esetében már-már tragikus.

A Velencei-tavat néhány jelentéktelen vízfolyás mellett egyedül a szintén nem Amazonas-méretű, évi átlagban másodpercenként 0,6 köbméternyi vizet szállító Császár-víz patak táplálja. A tóban nagyjából 40 millió köbméter víz van. A napi párolgási veszteség egy-egy meleg nyári napon 250 ezer köbméterre tehető, egy napban pedig csak körülbelül 86 ezer másodperc van, amiből némi matekozás útján kihozható, hogy alig 50 ezer köbméter befolyó víznek kellene ellensúlyoznia azt az ötször ennyit, ami elpárolog. Ha mindehhez még hozzászámítjuk, hogy a kánikulai időszakban a tóból pótolják a környező gazdaságok halastavainak vizét is, máris látjuk, hogy mekkora a baj. Följebb, a Császár-vízen van két záportározó: a pátkai nyolc-, a zámolyi hatmillió köbméteres – elvileg, mert a gyakorlatban mindkettőnek a medre erősen feliszapolódott, ugyanúgy, ahogy a Császár-vízé is. Ki kellene kotorítani, és akkor az esős időszakban a tározók több vizet tudnának tárolni, a Császár-víz pedig többet tudna szállítani, de az alapproblémát ez sem oldaná meg: a Velencei-tó biztonságos vízpótlását csak egy folyó tudná szavatolni, ám a tó vízgyűjtő területén nincsenek folyók. A Velencei-tó tehát a természet – az Isten – kezében van: ha az égiek úgy döntenek, akkor ki fog száradni, és ehhez egymás után három, szélsőséges esetben akár két forró, száraz nyár is elegendő (sajnos ebben sincs túlzás: a megelőző tizenkét hónapban a tó vizének egyharmada eltűnt, pedig az időjárás voltaképp nélkülözötte az extremitásokat).

66

A helyzetet súlyosbítja, hogy a fő be- és az egyetlen kifolyás a tó ugyanazon dinnyési csücskében található. Ez azért gond, mert így a tómedencét nehéz átöblíteni. Az rendben van – sőt kifejezetten előnyös –, hogy az érkező víz egy nádas, mocsaras deltán, a velencei-tavi madárrezervátumon keresztül jut a tóba, de hogy ugyanott is távozik, az már nem igazán előnyös – ebből is adódik, hogy a tó vize már-már a tengerekét idézően sűrű, bár ízre nem annyira sós.

A leeresztő zsilip nevezetes hely: a legutóbbi nagy vízvesztés idején ott mutattam meg a gyerekeimnek, hogy egy újságíró munkája mennyire hasonlít a nyomozókéhoz (néhány helyszíni látogatás és fényképfelvétel segítségével sikerült bizonyítani, hogy akkor is volt jelentős nyári vízleeresztés, hiába cáfolta előzőleg a helyi és az országos vízügy). Idén is volt egyébként hasonló kalandunk, de már meg sem kellett írni: elég volt néhány érdeklődő telefon a *Népszava* számáról, és már jött is a megyei KESMA-lapban a megnyugtatónak szánt magyarázat, hogy a gazdasági érdek így, a halászati vállalkozások amúgy, de a Velencei-tónak meg sem kottyant az a kis víz, ami a zsilipen át elillant – sőt, talán még használt is neki.

A szóban forgó írást tényleg érdemes elolvasni, igazi tan- és kortörténet; „Nagy a vízhiány a halastavakban, a horgászok a gazdaságra mutogatnak” címmel lehet föllelni a világhálón. A figyelmes olvasónak föltűnik majd, hogy a szerző horgász-halász konfliktusként próbálja láttatni a vízvitát, vagyis a nyaralók, fürdőzők nézőpontja nem zavarja meg a tisztánlátást; továbbá az

is, hogy a meglévő vízpótlási rendszertől nem sok segítséget remélhet a tó: „A tározókat eredetileg azért építették, hogy kiegyenlítsék a vízszint ingadozását, azaz a csapadékos idők sok vizét felfogják, aztán az aszályosabb időkben eljuttassák a Velencei-tóba, de a tározók horgászati célú hasznosítása ezt már erősen korlátozza”, majd kicsit lejjebb: „A Pátkai- és a Zámolyi-víztározók azért nincsenek soha leengedve, mert halasítva vannak”. Értik, ugye: az állam épített két tározót, hogy megmentse a Velencei-tavat a kiszáradástól, de nem használja őket, mert nem akar konfliktust a horgászokkal. Magyarországon csaknem 400 ezer szervezett, engedélyt váltó horgász van; ha város lennének, ők lennének a második legnagyobbak Budapest után, és ekkora választói csoportokat a Fidesz nem enged csak úgy ki a markából.

Halgazdálkodási értelemben különben a Velencei-tó is a horgászoké, pontosabban a horgászszövetségé, de a kormányban valahogy úgy okoskodhatnak, hogy a horgászoknak végső soron hal kell, és nem víz, és ez egy bizonyos pontig igaz is. A tavat tehát intenzíven halasítják, hogy ne akasszák össze a bajuszt a horgászokkal, a vizet viszont igyekeznek pragmatikusan, mindenféle gazdasági érdeket szem előtt tartva felhasználni. Az idegenforgalom persze mintha az idén kimaradt volna a számításból, de ebben is van gyakorlatias megfontolás, ami a koronavírussal sújtott évben be is vált: ezúttal nem nagyon tudott volna olyan alacsony lenni a tó vízszintje, hogy elriassa a jellemzően Budapestről, illetve kisebb részben Székesfehérvárról ide menekülőket.

A Fidesz – meg előtte a baloldali kormányok – koncepciójában a Velencei-tó lett volna a proletárok Balatonja. A tópart 1998-ban pontosan ugyanolyan volt, mint a nyolcvanas években – na jó, valamivel lelakottabb –, de éppen az volt a jó benne: hogy megállt az idő, és hogy ha nem is volt tökéletes, de jó volt úgy, ahogyan volt. Később sem változott sokat, egészen a Fidesz 2010-es hatalomra jutásáig. Azóta viszont annyi minden történt, hogy alig győzöm végiggondolni. Röviden: az eleinte független gárdony–agárd–dinnyési polgármester (eredendően az agárdi iskola igazgatója) fokozatosan befideszesedett, a tavat pedig elkezdték felfalni az oligarchák: nem olyan látványosan, mint a Balatont, túl kis falat ez Mészárosnak meg Tiborcznak, de közelről nézve éppolyan könyörtelenül. Az uniós források itt is többet pusztítottak, mint ami jót teremtettek: lett belőlük kézilabdacsarnok (de a már említett agárdi iskolának továbbra sincs tornaterme), műfüves focipálya kacsalábon forgó, márványborítású lelátóval és öltözővel (de szemben a pár éve felújított állomás máris újra omladozik, a parkolójából pedig eső után könnyebb tengeralattjáróval kihajtani, mint autóval), meg egy „eseményközpont” Kápolnásnyéken, ami nagy is, drága is, de még senkinek sem sikerült rájönnie, hogy ezenfelül milyen célt szolgál. (Sejtések azért vannak: a bántóan túlméretezett és kihasználatlan épület szomszédos L. Simon László alapítványának szintén brüsszeli adományból kicsinosított kastélykájával.)

Az oligarchákat – a regionális, illetve helyi érdekűeket is – etetni kell, amiből nemcsak az következik, hogy az EU-pénzek itt is kikövezett csatornáknak csordogálnak a megfelelő zsebek felé, hanem az is, hogy a proletárok (hogy is kell ezt politikailag korrekt módon megfogalmazni) megint a cső rossz végére kerültek. A Balaton a nehézsúlyúak, a NER hercegeinek játszótere lett, a

Velencei-tó pedig a középmezőnyé. A következmény ugyanaz: fogyatkoznak a szabadstrandok, a parti telkek beépülnek, itt egy Velencei-tó kapuja, ott egy Termal & Spa bújik ki a földből, lakóparkok és sportkomplexumok létesülnek, örökbérletet vált a vízpartra a könnyűzenei fesztivál, újrabetonozzák a partvonalat, részben eladják, részben átpozicionálják a kikötőket, megjelennek azok a vitorlázók, akiknek a Balaton túl messze van vagy túl drága; eltapsolnak pár év alatt két-háromszáz milliárd forintnyi közpénzt úgy, hogy minden elköltött fillér növeli a tó terhelését, a változó klímának és az urbanizációnak való kitettségét, ellenben egyetlen forintot sem fordítanak arra, hogy a már 1998-ban (sőt már 1978-ban is) meglévő hidrológiai problémákat megpróbálják enyhíteni.

Én már nem járok horgászni a Velencei-tóra – úgy érzem, sok lennék neki. Az idén eszembe sem jutott: nemhogy a nyáron, de még most, ősszel sem, ami – a nyaralók hazahurcolkodása után – az igazi főszezon errefelé. Sajnálom a tavat, meg a benne és a körülötte élőket; az apadó vizet, a fogyatkozó levegőt. Ez már nem az a hely, ahova huszonnégy éve költöztem. Még mindig szeretem, de ha most keresnék olyan vidéket, ami alkalmas a gyerekek fölnevelésére, alighanem másikat választanék. És nem azért, amilyen huszonnégy év alatt lett, hanem azért, mert látom, hogy milyen (nem) lesz huszonnégy év múlva, ha minden így megy tovább.

Szerzőink könyvei

